

Hizkuntza-ohituren aldaketak: gako teorikoetatik egoera errealetera Tailerra

Pello Jauregi, HUHEZI, Mondragon Unibertsitatea

Pablo Suberbiola, Soziolinguistika Klusterra

Ondorengo testuan dituzue laburtuta, *Bikoteen artean hizkuntza ohituren aldaketa ikerketan* atera genituen ondorioetako batzuk:

A) GAKO OROKORRAK

1.- Aldaketa handiak, motibo handiak

Bikoteko harremaren hizkuntza aldatzeak norbere bizitzaren parte garrantzitsu bat aldatzea suposatzen du. Eta parte garrantzitsu hori aldatzeko arrazoi garrantzitsu bat egoten da tartean.

2.- Lorpenak azpimarratzen dituzte zailtasunak baino gehiago

Askotan “zailtasun” gisa aipatu ohi diren kontu asko (ikasi bitarteko ezerosotasunak, akatsak egitea...), “suposatutzat” ematen dira bikote hauen kontakizun gehienetan, eta aldiz, “lorpenetatik” hitz egiten da gehiago.

3.- Bolada batean, lehentasuna euskarari, ohitura finkatu arte

Bikote askoren aipuetan ikusten da bolada batean beren egunerokoaren “energia” zati handi bat aldaketa-prozesu honi dedikatu diotela, bolada batez gaia “lehentasun”tzat hartu dutela.

4.- Erabilera etorri da erabiltzetik

Bietako batek edo biek gutxi zekiten bikoteetan, behin oinarrizko gaitasun batetik aurrera, ez da gertatu lehenik gaitasun “on” bat eskuratzea *eta gero* bikotean hitz egiten hastea. Beraien arteko erabilera ez da etorri, nolabait, gaitasun on baten *ondoren*, erabileratik bertatik baizik.

5.- Arraro eta zail, baina egiten hasitakoan... uste baino errazago

Bikote harremana hasterako euskarazko gaitasuna biek izan, baina erdarazko harremana finkatu duten bikoteetan, esan genezake: a) aldatu aurretik ematen du oso zaila/gogorra izango dela, b) aldaketaren hasieran ere hala da (bolada batean), baina c) behin praktikan aldatzen hasita, uste baino errazagoa egiten da.

6.- Prozesuaren *zaintza*

Aldaketa-prozesu hauen deskribapenean askotan agertzen da *zaintza* izendatu dezakegun zerbait. Erdara *beti eskura, toki guztietan* dagoenez, bikote hauek garatu dituzte estrategiak “euskaran mantentzeko” edota “euskarara itzultzeko” elkarrizketetan.

7.- Seme-alabetatik bikotera, nekez

Beraien ohitura oso nabarmen edo erabat aldatu duten bikoteetan, seme-alabak *jaio aurretik* aldatu dutela beraien arteko hizkuntza – edo aldatzen hasi behintzat. Hipotesi gisa formulatzen dugu: *behin seme-alabak jaiota, bikoteko harreman-hizkuntza aldatzea jaio aurretik baino askoz zailagoa da.*

8.- Ez dute aldatu seme-alabengatik (bakarrik), baina ohitura finkatzen lagundu dute

Bikote hauetako askotan, beraien arteko euskarazko ohitura finkatzen eta indartzen lagundu du seme-alabak izateak, hauekin harremana *erabat euskaraz* izan baitute gehienek.

9.- Prozesu bakoitza, mundu bat

Bikote batzuen kasuan, biharko harremana euskaraz izatea “beti” irudikatu izan duten zerbait da, beste batzuetan aldiz helburu horretatik oso urrun zeuden hasieran. Harreman bakoitzaren bilakaera konplexua da, eta hainbat gertaerek baldintzatzen dute prozesua.

B) ZERGATIAK. ZERK “MUGITU” DITU BIKOTE HAUEK ALDATZERA?

Jarraian laburbiltzen dira aztertutako bikoteek, *Zer dela eta aldatu zenuen zuen arteko harreman-hizkuntza gatzelaniatik euskarara?* galderaren harira gehien aipatzen dituzten zergatiak. Maiz, erantzunetan zergati edo arrazoi bat baino gehiago aipatzen dituzte bikotekideek, hamaika modu ezberdinetan konbinatuta.

“Arrazoi” edo “zergati” hauek laburtzeko garaian, elkarrizketetan aipatutako jatorrizko hitzak ahalik eta gehien mantendu dira bere horretan, baina aldi berean, ikuspegi laburtu bat eskaini ahal izateko, berdin(tsu)tzat jo ditugunak batean laburtzeko egokitu dira.

1.- Euskaldun izan nahia

Ohitura aldatzeko gehien aipatzen den zergatia da hau; elkarrizketetan modu ezberdinetan aipatua agertzen da: euskaldun izan nahia; sentimendu abertzalea izatea; kontzientzia politikoa izatea: euskaldun sentitzea (ez espainol); euskaraz ez jakitearen amorrua izatea...

2.- Familian jasotakoari jarraipena ematea

Etxean gurasoengandik kideetako batek edo biek euskara jaso dutenen kasuan, baina gero bikote harremana erdaraz garatu, aldatzeko zergati nagusietako bat da.

3.- Gurasoek eman ezin izan zigutena seme-alabei eman nahia

Kasu batzuetan, bikote hauen gurasoek ez zieten euskaraz egin baina bai transmititu zieten euskararenganako nahi bat, maitasun bat. Horrelakoetan aipatzen den motibo bat horrela labor genezake: gure gurasoek nahi ziguten euskara eman, baina ezin izan zuten; guk gure seme-alabei bai.

4.- Bizi naizen tokiko hizkuntza eta kultura neureganatzea

Bizi zaren lekuan txertatuta egotea azpimarratzen da kasu honetan. Funtsean, aurreko biak bezala, hau ere lehenengo zergatiarekin oso lotua dago: *euskararen mundu sinbolikoa* eskuratu nahia, *hemengoaren parte* izan nahia...

5.- Besteak niregatik gaztelaniaz egitera ez behartzea

Normalean kontzientzia euskaldun batekin lotuta aipatzen da arrazoi hau, baina besteeiko errespetua edo “ez aldarazi nahia” ere gehitzen zaio kasu hauetan. Ingurune euskaldunetan agertzen da, gehienbat: Zarautzen eta Beasainen, esaterako.

6.- Seme-alaben etorrera irudikatzea

Normalean bikote hauetan hizkuntza aldaketa prozesua seme-alabak izan aurretik abiatu da¹. Dena den, asko aipatzen da aldatzeko zergatietan seme-alaba euskaldunak izan nahia, edota seme-alabei etxe-giro euskaldun bat eskaintzea.

7.- Garaiko giro sozio-politikoa: inposaketaren kontrako erreakzioa eta garaiko euskalduntzearen aldeko giroa

Kasu batzuetan oso garbi adierazten da “garai hartako giro sozial eta politikoa” desberdina zela, eta giro hark eragin nabarmena izan zuela beraiek *euskalduntzeko* eta euskara erabiltzeko gogoia sentiarazteko. Transizioko lehen urteetan *euskalduntzeak* beste *esanahi sozial* bat zuen (gaurkoaren ezberdina).

8.- Euskararen aldeko giro soziala

Giro soziala aipatzen da kasu honetan ere, baina beste elkarrizketatu-mota baten aldetik: etxetik – gutxiago edo gehiago- euskaldunzahar izan, kaleko giroan erderara jo eta garaiko *giro sozialak* lagunduta edo eraginda *bera* –*euskara*- *baloratze*ra pasa izana azaltzen da aldatzeko motibo gisa. Nabarmenenen Arrasateko elkarrizketetan aipatzen da, baina baita beste batzuetan ere.

9.- Gaztelania arrotza izatea

Azken arrazoi hau, ia bitxikeritzat har dezakegu, bikote gehien-gehienak egoera honetatik urrun baitaude. Aztertutako bikote batean agertu zaigu soilik: ez bati eta ez besteari ez zaio batere “naturala” egiten gaztelaniaz espresatzea, eta momentuan elkar ulertzeko gaztelania behar eta erabiltzen duten arren, aldaketa prozesu batean daude egun.

10.- Hasieran, asmoa ikastea, gero...

Eta bukatzeko, beste arrazoi-multzo bat, orain arteko zerrendarekin lotua baina ezberdindu beharrekoa. Bikote hauen kasuan –kide baten kasuan behintzat- euskara ikasten hastea ez zen izan gero *bikoteko hizkuntza obitura* aldatzeko asmoarekin: hasiera batean, euskara ikastea zen asmoa, ez besterik. Baina, ikastearen prozesu horretan zehar, euskara beste leku bat hartzen joan da bere bizitzan.

¹ Aztertutako 27 bikoteetako batzuk ez dute seme-alabarik gaur egun (4 bikotek, hain zuzen), beste guztiek bai.

C) ZAILTASUNAK

1.- Nahi bezala espresatzeko mugak:

Zailtasun hau elkarrizketa gehienetan aipatzen da, modu batean edo bestean: zerbait esan bai, baina ez “nahi duzun bezala”, xhetasun gutxiarekin, nahi zenukeen “txispa”rik gabe, freskotasun faltarekin...

2.- Gaztelaniarako joera: behin eta berriz “ateratzen” zaizu

Hau ere bikote askoren kontakizunean ageri da. Euskara erabiltzen hasi, ongi moldatu, eta hala ere, egoera askotan “gaztelania atera”tze hori. “Berezko” joera horri aurre egiteak, une batzuetan nekea ere sortzen die, etengabe pentsatzeak eta hizkuntzak nahasten ibiltzeak batzuetan dakarren buruko neke sentsazioa.

3.- Aldatzen zailenak diren egoerak:

Badira egoera batzuk² bikoteen aldetik *aldatzeko bereziki zailak* bezala deskribatzen direnak. Ondorengo hauek dira nagusienak:

a) Eztabaidak eta haserrealdiak

Zerrendatu ditugunetan, zalantzarik gabe hau da bikote guztietan gehien errepikatzen dena. Bikote batzuen kasuan, euskara beraien harreman-hizkuntza “normala” duela 20-30 urtetik izan arren, jarraitzen dute elkarrizketetan erdera (ere) erabiltzen.

b) “Paper garrantzitsuak” egiteko: bankuko gauzak, lege kontuak...

c) Barru barrutik sentimenduak ateratzeko

d) Zenbakiak adierazteko, kalkuluak egiteko

e) Esaldi eginak, erderazko espresioak

f) Bolada estresatuak eta agobiatsuak

g) Pertsona batzuekin aldatzea zailago

4.- Arraro sentitzea:

Badira hainbat une hizkuntza aldatuta “arraro” senti zarena. Gehiago aipatzen dute hau, esaterako, elkar ezagutzerako euskarazko gaitasuna bazuten bikoteetan, “elkarrekin ikasten” joan direnetan baino. Bikote batzuk deskribatzen dute izan dutela bolada bat non bazirudien bikotekidea “beste pertsona bat” zela.

² Bikoteei egin zaizkien elkarrizketak orokorrak izan badira ere, bere helburuak kontuan izanik familia bizitzarekin eta etxe inguruko eguneroko egoerekin lotutako gaiez hitz egin da nagusiki (ez hainbeste, adibidez, lan arloko kontuez). Ondorioz aldatzeko “zailago” bezala aipatzen diren egoera hauen zerrenda ez da exhaustiboa. Litekeena da oso beste hainbat egoera egotea hizkuntza aldatzeko zailak direnak, baina hemen elkarrizketetan gehien atera direnak sintetizatzea mugatu gara ezinbestean.

5.- Deserosotasunak, bai bikotearekin edo bai familiakoeekin

Aldatu nahi izateak eskatu die bikote hauei zenbait egoera “deseroso”tan “eustea”, aldaketarekin aurrera egiteko: bikote barruko rol banaketak aldatzea eta hori deseroso izatea, ez dakien kidea bestearen familiara joan eta ulertu ez arren isilik egotea (besteei ez aldarazteko)...

6.- Zuzendu bai, baina... noraino?

“Trakaslea” etxean izatea erosoan izan daiteke, baina hitz egiten duzun aldiro norbait ondoan “zuzentzen” egotea... nekagarria ere bai! Aipatzen duten zailtasun bat da “zuzentze” edo “erakuste” horri uneoro tamaina bilatzen jakitea.

7.- Solaskide falta..., edo solaskide “egokiena”

Elkarriketa batzuetan aipatzen da “norekin praktikatu” faltan izatea, batez ere gune erdaldunetan. Eta baita ere solaskide “egokiak” izatearen falta: hau da, ereduak eskaintzen dizkizutenak gaztelaniara pasa gabe, zuk “mantxo” hitz egin arren entzuteko pazientzia dutenak...

8.- “Euskaldunberri”... betirako?

Hau elkarriketa batzuetan bakarrik aipatzen da zailtasun moduan: euskara ikasi eta urte asko geroago oraindik “euskaldunberri” izaten jarraitzea, zeure burua euskaldunen artean bat gehiago bezala onartua ez ikustea. “... *noiz bukatzen da euskaldunberri izate hori?*”

9.- Umeen ikasketa azkarra

Beren motibazioan zailtasun gisa deskribatzen dute gutxi batzuk umeen ikasteko “abiadura”.

D) ESTRATEGIAK

1.- Dosifikatu, errazetik zailera

Bi kideak euskaldun zaharrak ez ziren kasuetan –aztertutako gehienak-, beti egon da ikasketa prozesu bat tartean bilakaera hauetan. Hala izan denean, euskarazko erabilpena dosifikatzen joatea askok aipatzen dute: errazenak egin zaizkien egoeretatik hasi dira, zailegia zaiena momentuz gaztelaniaz egin eta progresiboki gehitzen joanaz.

2.- Nekatutakoan edo “agobiatutakoan”, gaztelania ere erabili

Hau ere asko aipatzen da. Mila egoera suertatzen dira non espresio bat ez zaigun ateratzen, edo pentsatu beharrak nekatzen gaituen, edo nahi baino tentsuago gauden... bikote askotan deskribatzen da jarrera *malgu* eta aldiberean *konstante* moduko bat, horrela labur daitekeena: euskara gero eta gehiago erabiliko dugu, ahal dugun guztietarako, baina tartean behar dugun uneetan gaztelania erabiltzeko uko egin gabe.

3.- Gaitasun estrategikoa: non elikatua bilatu eta lorpenak baloratu

Bikote hauek asmatu dute bai beren euskara ikasketarekin eta bai ohitura aldatzearekin aurrera jarraitzeko uneoro “behar zutena” bilatzen. Bi aspektu nabarmentzen dira “gaitasun estrategiko” dei dezakegun horretan:

a) Euskaraz “non elikatua” bilatzen jakitea

b) Lorpenak baloratzea: bikote hauek beren prozesuan *lorpenei begiratzen* jakin dutela esango genuke, zailtasunei eta trabei baino gehiago.

4.- Prozesuaren zaintza

Kasu honetan elkarriketatuek ez dute hitz hau erabili (guk hautatu dugu), baina berak jasotzen du ondoen gure ustez bikote hauetan asko agertzen den aspektu bat, aldaketa prozesu hauetan gakokoetako bat bezala ageri zaiguna. Bikote hauetan azaltzen da nola bietako batek –edo biek- izan duten *prozesuaren zaintza* ikuspegi hori, “gainean egote” hori, zenbait kasutan esango genuke “egoskor” aritze hori, *behin eta berri*z euskarara bueltatzeko ariketa eginaz.

5.- Une batean pausoa eman

Bikote batzuetan –normalean lehendik euskarazko gaitasuna bazutenak- deskribatzen da une bat non bikoteak zirt edo zart egitea erabaki duen: *nahikoa da, hemendik aurrera euskaraz egingo dugu*. Pauso horrekin, bide eman diote beren baitan zuten nahi bati.

6.- Bolada batez, ikasten, buru-belarri

Deskribatzen diren ikasketa prozesuetako beste estrategia bat bolada batean horretara buru-belarri jarri izana da. Esango genuke, bikote hauetako kide askok une batean lehentasuna eman diotela euskara ikasteari, eta bolada horretan modu intentsuan (eta beraz nahiko azkar) ikasi dutela.

7.- Bat bestearen irakasle

Oso orokorra da hau ere. Bolada batean ez bada bestean, bikote hauetan ia guztietan bat bestearen “irakasle” izan da. Kasu guztietan, ordea, lortu dute ikaste-irakasle prozesu hori elkarren arteko eguneroko harremanean ongi txertatzea.

8.- Ikasi eta erabili, batera

Bi kideek hasieratik euskarazko gaitasuna zutenean ezik, gainerakoetan nahiko estrategia orokorra izan da ondorengoa: *zekitena praktikatzeko joan dira, eta praktikatzeko horrekin ikasi dute*. Bikote hauetan ez da gertatu –ez dugu jaso, behintzat- kideetako bat “X” mailara iritsi arte “gaztelaniaz jarraitu” eta behin horretara iritsitakoan euskaraz hastea. Zekitena erabiltzen joan dira, eta modu horretan, nolabait *batera* eskuratzen joan dira, bai beraien artean euskaraz egiteko ohitura edo erosotasuna eta bai gaitasuna, gero eta zabalagoa.

9.- Euskaraz dakitenei, euskaraz

Aztertutako bikotekideetako askok, bikote mailan ezezik, beren inguruko beste pertsona askorekin ere euskarazko harremanak eratu dituzte, edota lehen gaztelaniazkoak zituztenak euskarara aldatu.

10.- Beraien artean euskaraz; seme-alabekin, erabat euskaraz

Bikote hauetako askotan, beraien arteko euskarazko ohitura finkatzen lagundu du seme-alabak izateak. Askok ahalegin berezia egin dute ikasteko *seme-alabak jaiotzerako* gaitasun maila on bat izateko, eta beste askoren kasuan, berriz, bikoteko euskarazko harremana indartu egin du seme-alabak tartean izateak, normalean haiekin *erabat* egin baitute guztiek euskaraz.

Tailerra: Hizkuntza-ohituren aldaketak: gako teorikoetatik egoera errealera

Gakoen zerrenda

A) GAKO OROKORRAK:

- 1.- Aldaketa handiak, motibo handiak
- 2.- Lorpenak azpimarratzen dituzte zailtasunak baino gehiago
- 3.- Bolada batean, lehentasuna euskarari, ohitura finkatu arte
- 4.- Erabilera etorri da erabiltzetik
- 5.- Arraro eta zail, baina egiten hasitakoan... uste baino errazago
- 6.- Prozesuaren *zaintza*
- 7.- Seme-alabetatik bikotera, nekez
- 8.- Ez dute aldatu seme-alabengatik (bakarrik), baina ohitura finkatzen lagundu dute
- 9.- Prozesu bakoitza, mundu bat

B) ZERGATIAK. ZERK “MUGITU” DITU BIKOTE HAUEK ALDATZERA?

- 1.- *Euskaldun izan nahia*
- 2.- Familian jasotakoari jarraipena ematea
- 3.- Gurasoek eman ezin izan zigutena seme-alabei eman nahia
- 4.- Bizi naizen tokiko hizkuntza eta kultura neureganatzea
- 5.- Besteak niregatik gaztelaniaz egitera ez behartzea
- 6.- Seme-alaben etorrera irudikatzea
- 7.- Garaiko giro sozio-politikoa: inposaketaren kontrako erreakzioa.
- 8.- Euskararen aldeko giro soziala
- 9.- Gaztelania arrotza izatea
- 10.- Hasieran, asmoa ikastea, gero...

C) ZAILTASUNAK:

- 1.- Nahi bezala espresatzeko mugak:
- 2.- Gaztelaniarako joera: behin eta berriz “ateratzen” zaizu
- 3.- Aldatzen zailenak diren egoerak: Eztabaidak eta haserrealdiak; paper garrantzitsuak egitea...
- 4.- Arraro sentitzea:
- 5.- Deserosotasunak, bai bikotearekin edo bai familiakoekin
- 6.- Zuzendu bai, baina... noraino?
- 7.- Solaskide falta..., edo solaskide “egokiena”
- 8.- “Euskaldunberri”... betirako?
- 9.- Umeen ikasketa azkarra

D) ESTRATEGIAK:

- 1.- Dosifikatu, errazetik zailera
- 2.- Nekatutakoan edo “agobiatutakoan”, gaztelania ere erabili
- 3.- *Gaitasun estrategikoa*: non elikatua bilatu eta lorpenak baloratu
- 4.- Prozesuaren *zaintza*
- 5.- Une batean *pausoa eman*
- 6.- Bolada batez, ikasten, buru-belarri
- 7.- Bat bestearen irakasle
- 8.- Ikasi eta erabili, batera
- 9.- Euskaraz dakitenei, euskaraz
- 10.- Beraien artean euskaraz; seme-alabekin, erabat euskaraz